

Old Sillevold

heemkundige vereniging

voorjaar 2004

ISSN: 1569-1365

Bestuur:

Eric Kunst:	Voorzitter
André Tangelder:	Secretaris
Anja Arendsen:	Penningmeester
Bernard Dorrestijn	
Leo Helmink	
Theo Koolenbrander	
Annie Raben	

Secretariaat:

André Tangelder
Prins Willem Alexanderstraat 5
7064 GH Silvolde
tel : 0315-32 75 90
email: secretaris@oldsillevold.nl

Penningmeester:

Anja Arendsen
Ulftseweg 30
7064 BD Silvolde
bankrekening: 3591.84.375 Rabobank Silvolde
Girorekening: 7623162
t.n.v. Penningmeester Old Sillevold
email: penningmeester@oldsillevold.nl

Redactie-adres:

Ben Harbers, Thorbeckestraat 11, 7064 HC Silvolde

Lidmaatschap: contributie bedraagt € 11,50 per jaar

INTERNET: <http://www.oldsillevold.nl>

Jaargang 7, nummer 12

Voorwoord

Deze keer een extra dikke uitgave van Old Sillevold; terwijl er toch maar twee onderwerpen in staan. Frans Winkels voert ons terug in de tijd toen Silvolde nog een klein dorp was. Hoe zag Silvolde er zo'n driehonderd jaar geleden uit? U leest het in dit nummer.

In het tweede artikel vertelt Harrie Starink over zijn oorlogsherinneringen.

Veel leesplezier.

Mededelingen

2 juni Zomeravondevenement; deze keer een dorpswandeling die om 19.00 uur begint vanaf zorgcentrum De Schuylenburgh. Dhr. Frans Winkels voert ons langs bijzondere plekken in het dorp die ook in het hierna volgende artikel genoemd worden.

12 juni Dag van de streekcultuur in Achterhoek en Liemers. In de hallen van het voormalige DRU-complex in Ulft zullen op die dag tal van organisaties op het terrein van het streekeigene hier aan deelnemen. Old Sillevold zal zich presenteren met het onderwerp kasteel Schuilenburg. Aanvang 11.00 uur.

Op **zaterdagmiddag 9 oktober** organiseert Old Sillevold in samenwerking met de werkgroep Familie- en Boerderijgeschiedenis in Oost-Gelderland een lezing over de **zuivelindustrie** in de Achterhoek en Liemers met Silvolde in het bijzonder. Deze lezing wordt gehouden door oud-plaatsgenoot Jos Lankveld. Meer informatie volgt later.

Het dorp Silvolde in de 17^e en 18^e eeuw

Frans Winkels te Tiel

Deel 1; de 'plattegrond' van het dorp Silvolde

Inleiding

In een paar bijdragen probeer ik een beeld te schetsen van het dorp Silvolde in de 17^e en 18^e eeuw.

In dit artikel bekijken we 'de plattegrond' van het dorp. Zodoende krijgen we antwoorden op vragen als:

- Wat moeten we onder het dorp Silvolde verstaan; waar lopen de grenzen?
- Uit welke delen bestaat het dorp?
- Welk gedeelte van het dorp is nou precies de Kerkenberg?
- Hoe zag die Kerkenberg er in de 17^e en 18^e eeuw uit?
- Waar stond het eerste kerkhuis van Silvolde?
- Welke wegen liepen er in het dorp?
- Hoe zagen de huizen in het dorp Silvolde eruit?
- Waar stonden de gemeenschappelijke waterputten?
- Waar ligt het Sillevoldse Veld?

In dit stuk komen de volgende afkortingen voor:

- AGW: Archief Gemeente Wisch (Varsseveld)
- GA: Gelders Archief (Arnhem)
- Kolks: Met het oog op Silvolde. Ulft 1989

1. Van R.K. Parochie tot Nederduitsch-Gereformeerde Gemeente

Omstreeks 1245 wordt de parochie Silvolde gesticht (Kolks p.13). De kerspel strekt zich uit van de Akkermansbeek op de grens met Gaanderen tot de Schuttenbeek op de grens met Breedenbroek. Zo'n zes kilometer zuidelijker.

Namens de bisschop van Munster houdt de deken van het Duitse Vreden toezicht op de parochie en benoemt de pastoors.

Ruim driehonderd jaar later, in 1561, wordt de parochie ingedeeld bij het in 1559 opgerichte bisdom Deventer met als eerste bisschop (1561) Johannes Mahusius en als tweede en laatste Aegidius de Monte.

Om redenen die we hier niet bespreken, slaan de ideeën van de Hervorming op grote delen van het Gelders platteland niet aan. Ook niet in het uiterst dunbevolkte kerspel Silvolde. Tevergeefs zal men hier dan ook zoeken naar activiteiten van inquisiteurs en beeldenstormers.

Wanneer de ergste troebelen van de 80-jarige Oorlog voorbij zijn en 'de heren', uit veilige oorden zijn teruggekeerd, weer op het pluche hebben plaats genomen, vindt, zoals bijna overal op het Gelders platteland, de van-boven-opgelegde Overgang in Silvolde plaats:

omstreeks 1602 gaat de R.K. Parochie nagenoeg geruisloos over in handen van de Nederduitsch-gereformeerde Gemeente met als eerste predikant Johannes Wolteri ofwel Jan Wolters (Kolks p.43). De gemeente vormt met een zevental naburige gemeenten een samenwerkingsverband: ring drie van de classic Zutphen. In de jaren 1672-1674, als de Fransen in ons land zijn, is de kerk nog even in handen van de Silvoldse katholieken om daarna, maar nu voorgoed, weer aan de Nederduits-Gereformeerde Gemeente toe te vallen (Kolks p.65). Dit kerkgenootschap draagt sedert 1818 de naam van Nederlands-Hervormde Kerk.

2. Wat dienen we precies te verstaan onder het dorp Silvolde; waar lopen de grenzen?

Vaak worden in de literatuur de woorden kerspel en dorp door elkaar gebruikt. Je krijgt dan het idee dat beide woorden dezelfde betekenis hebben, synoniem zijn.

Daarvan is echter alleen sprake als beide 'slaan' op hetzelfde gebied. En dat is met het kerspel en het dorp Silvolde niet het geval. De kerspel (parochie) Silvolde bestrijkt een aanzienlijk groter gebied dan het dorp Silvolde. Als we spreken over het dorp Silvolde (voor 1832) dan hebben we het over maar een klein gedeelte van dit kerspel. Het dorp bestaat dan uit een nog geen 200 x 200 grote berg met als grenzen de lijn;

De Bosstraat, de weg om het Kraaijenbos heen naar de Wiel. De Wiel volgen achter de huizen aan de Oerse kant van de Marktstraat en verder zuidwaarts tot ongeveer de hoogte waar eertijds Foto Fischer was gevestigd, dan recht omhoog tot de Lichtenbergseweg en van daar via de huidige Prins Bernhardstraat weer naar de Bosstraat. Uit tientallen stukken in het Oud Rechterlijk Archief (ORA) van het Ambt Wisch (GA 0209) waarin de ligging van verkochte of getransporteerde huizen en gronden wordt beschreven, blijkt dat tot in de 19^e eeuw iedere Silvoldenaar heel precies wist welk huis en wek stuk grond wel of niet tot het dorp behoorde. Eerst geven die beschrijvingen (bijna) altijd aan of het desbetreffende object ligt in den kerspел Silvolde' / 'onder Silvolde' of 'in den dorpe Silvolde'. Ligt een huis tegen de grens van het dorp dan treffen we uitdrukkingen aan als 'kort bij het dorp Silvolde'. 'aent Dorp Silvolde', '(na)bij den dorpe Silvolde'. Enz. Bij dat beschrijven is men vaak Jantje -Precies, zoals blijkt uit de volgende voorbeelden:

- In de diepte aan de voet van de Silvoldse Berg, op de hoek van de Bosstraat-Terborgseweg waar nu de familie van Ast (Terborgseweg 7 - anno 2005) woont, lag in het midden van de 17^e eeuw de moestuin en de boomgaard van de Silvoldse schoolmeester Henricus Henrici. Na hem hebben de schoolmeester Jan Noij en diens nazaten (Willem Jacob, Gradus en de schoolmeester Jan Noij) deze hof bezeten en bewerkt. In de stukken wordt over de ligging van deze hof, die steeds Henr. Henricies Hoff wordt genoemd, steeds gezegd 'aent 't Dorp Silvolde'. De noordzijde van de huidige Bosstraat behoorde dus in de 17^e en 18^e eeuw niet tot het dorp. Datzelfde geldt, tot ongeveer het midden van de 18^e eeuw voor de noordkant van de Prins Bernhardstraat. Die noordkant wordt gerekend tot het Silvoldse Veld.
- in 1797 woont Christiaan Batholomeus in het stuk tussen waar eertijds Foto Fischer was gevestigd en de huidige parkeerplaats bij de Wheme. De stukken vermelden van zijn huis dat ligt 'aan het einde van Silvolde na de Romberg' (GA 0209 352).
- In 1854 vraagt P.J. Willemsen de Gedeputeerde Staten in Arnhem vergunning om een stoomwerktuig aan zijn

molen te plaatsen: "De molen staat op vrij aanzienlijke afstand van de bewoonde gebouwen en van het dorp" (Ga 0012 12037). Over de plaats van deze molen, die dus een eind buiten het dorp lag, zie Kolks p. 162 t/m 164.

3. De delen van het dorp Silvolde

In dit artikel houden we ons uitsluitend bezig met het dorp Silvolde, waarvan we in paragraaf 2 de limieten hebben gegeven. Wanneer nu in de archieven de ligging van een huis in het dorp wordt beschreven, dan treffen we de volgende specificaties aan:

- a. de Kerkenberg, de Kerkengrond, de Silvoldse Berg of de Berg;
- b. de grond van de Rekenkamer, de grond onder de domaine van de Schuilenburg gehorende, en de grond van de Schuilenburg;
- c. het Pastorijenland en
- d. het Land van de Kosterij.

Het dorp Silvolde bestond dus in de 17^e en 18^e eeuw a.h.w. uit vier delen.

- De Kerkenberg en de Grond van de Rekenkamer

Om de ligging van de originele Kerkenberg te bepalen, trekken we een denkbeeldige lijn van de Wiel aan het einde van de Kerkenstraat bij de N.H. kerk naar de Lichtenbergseweg. Links van de lijn ligt, binnen het dorp Silvolde, de originele Kerkenberg. Op die bult liggen o.a. de kerk met, eromheen, het kerkhof en, aan het begin van de huidige Marktstraat, de Provisorie (Diaconie, het Gods-, Gast- of Armenhuis).

Omstreeks 1535, als het laatste kasteel Schuilenburg wordt gebouwd, eigent Schuilenburg (de Gelderse Rekenkamer) zich legitiem een stuk van de Kerkenberg toe (Kolks P. 14). Uit diverse archiefstukken blijkt dat het gaat om

- a. de huidige Markt en de grond tussen dit plein en de Kerkenstraat (m.u.v. de kerk en het kerkhof) en
- b. de daaraan grenzende strook daaronder, tussen de Wiel en de huidige Marktstraat. Die grond staat sindsdien te boek als 'de grond van de Rekenkamer', 'de grond onder de domaine van de Schuilenburg gehorende'

en 'de grond van de Schuilenburg' Van de oorspronkelijke Kerkenberg is dus omstreeks 1535 een flink stuk afgegaan.

- *Het Pastorijenland en het land van de Kosterij*
Rechts van de boven beschreven denkbeeldige lijn, rechts dus van de oorspronkelijke Kerkenberg, liggen het Pastorijenland en het land van de Kosterij. Het gedeelte tussen de Wiel en de Ulftseweg wordt het Pastorijenland genoemd. Een gedeelte van de zeer zandige grond rechts van de Kerkenstraat tussen de Ulftseweg en de Lichtenbergseweg draagt de naam het land van de kosterij: het blok waarop de H. Hartschool heeft gestaan plus de huizen aan de Ulftseweg in het verlengde van dit schoolgebouw. Hoe het stuk waarop in de 19e eeuw het kloostercomplex St. Clara verrees, heeft geheten, is mij (nog) niet geheel duidelijk (Armenland?).

4. De Kerkenberg

De (verkleinde) Kerkenberg was eigendom van de Silvoldse kerk en werd beheerd door de Silvoldse kerkmeesters.

a. Gegevens uit een brief uit 1747

Op 8 mei 1747 schrijft de Schuilenburgse rentmeester A.J. Tengbergen een brief aan zijn werkgever, de Gelderse Rekenkamer, in Arnhem (GA 0012 1175). Bij die brief behoort een ruwe schets zonder schaal van de Sillevoltse berg en enige Schuilenburgse gronden die aan deze berg schieten (=grenzen). Wie deze tekening, zelfs met behulp van een loep, niet kan bekijken, verwijzen we naar een grotere afdruk hiervan in Kolks p. 25.

De brief bevat interessante gegevens over het westelijk deel van de Kerkenberg:

1. Op dit gedeelte van de Berg grazen al sinds mensenheugenis de schapen van de Schuilenburgse drifte (een drift schapen: 60 schapen).

2. de Berg wordt door de inwoners van Silvolde gebruikt om er vlas en hooi te drogen en linnen te bleken.

3. Van het stuk **b** hebben A.J. Tengbergen en zijn voorouders (sinds 1667) altijd 'sant afgevaren en het schaapschot mede gestrooijt'.

Het langwerpige gebouw uiterst linksonder in **e** is, zo weten we uit andere bronnen, 'het dubbelt schaapschot' (GA 0012 1177). Bij die schaapskooi staat een kleine schuur, die door Schuilenburg soms gedurende slechts enkele maanden per jaar wordt verpacht voor het drogen van tabaksbladeren (aan spelen: stokken van elzenhout).

Van **b** is zeer waarschijnlijk, ook het zand afkomstig dat nodig was voor de fundering van de bouw van het laatste kasteel Schuilenburg in 1535 / 1536 en voor de aanleg van de alle voor dit kasteel (Kolks p.15 en p. 42). Een en ander maakt duidelijk dat **b** het westelijke eindstuk van de Kerkenberg is geweest en dat dit stuk in vroegere eeuwen aanzienlijk hoger is geweest.

4. Door dat afgraven kreeg de westenwind vat op het openliggende zand in **b**. Dit opwaaiende zand kwam in het verleden vaak terecht op de berg en op de grote Schuilenburgse camp (bouwland) **a**, die al in de 17^e eeuw als tabaksland in gebruik was. Een gedeelte van deze camp, **d**, is daardoor al onland (woest onbruikbaar land) geworden.

5. Om dat proces te stoppen, had de grootvader van de huidige Schuilenburgse rentmeester (omstreeks 1700) bij **b** een wal opgeworpen (de rechter halve maan bij **b**) en bij **c** een grave gegraven van **b** tot bijna aan de Landstrate en met dat uitgegraven zand een wal, **c**, op op de berg ópgesmeten'. Die greppel uit ± 1700 is dus het begin van de huidige Bosstraat.

Op de berg werden nooit plaggen gemaaid. Aan die ongeschreven regel hield de oudkerkmeester Gradus Westerveldt (in 1725 gehuwd met de weduwe van schoolmeester Benjamin Noiij) zich volgens de brief uit 1747 niet:

'Zo heeft sig onverwagt, en tot groote verwondering en misnoegen van mij, en alle Ingesetene van Sillevolde den 25^e en 26^e april laatsleden, eenen Gradus Westerveldt, woont in Sillevolde getekend W of ook zijn

stiefzoon, Willem Noij (bij de vader inhuijs) zijnde voor weenig tijds nieu kerkmeester van Sillevolde geworden haar verstout, op dezen berg, eenen plakken majjer te setten en eenige karren plakken gemajjt heeft, dog onderwijeln van eenige van de Ingesetenen vermaant is, waarop de 27^e die plakken, door den zoon van voorschreven sijn opgeladen en hier uit het Sillevoldse naar het borgerveld, op een streepje landt, en hem toebehorende. Wanneer Ik dit den 27^e smogens ben gewaar geworden en hem gevraagd hoe hij hier durfde plakken maaijen, tot groot nadeel van het Rekencamer landt en van alle Ingesetene van Sillevolde heeft mij tot antwoord gegeven het was kerkengrondt'.

De in gezetenen van Silvolde hebben nog overwogen juridische stappen tegen deze nooit eerder vertoonde actie (die niet onwettig was) van Westerveldt te ondernemen, maar daar toch maar, om begrijpelijke redenen, van afgezien. Westerveld heeft het afgeplagde stuk ook niet in cultuur gebracht. Volgens de Silvoldse kerkmeesterrekeningen bezat hij voor die tijd al een haefken (groentetuin) op de Berg (op de hoek Terborgseweg - Markt).

Uit de brief blijkt ver dat het huis, op de schets gemerkt met **W** (het latere café Meijer), niet werd bewoond door Vriesen, maar door Westerveldt.

b. Uitgang, huisstedengeld, pacht of grontgeld

Wie op kerkengrond een huis of een schuur wilde bouwen of een hoff of haefke (groentetuin) aanleggen, had ddarvoor de toestemming nodig van de 'Opsienders der kerkengoederen' (de beide drosten en de Silvoldse predikant) en moest voor het gebruik van die grond jaarlijks een uitgang (huisstedengeld, pacht, grontgeld) aan de Silvoldse kerkmeester betalen. Dat bedrag- voor 1751 meestal 12 en na dat jaar voor nieuwbouw 15 stuivers per jaar - is in de periode 1678-1808 nooit verhoogd bij ongewijzigde situatie. Ook voor veranderingen op de gepachte grond - het huis vergroten, een schuur bouwen, een heg/hek (where) plaatsen - waqs het consent van deze heren vereist. Het huisstedengeld werd dan aangepast. Wie zich niet aan

deze regels hield, kreeg eerst een paar keer de door de beide drosten (met een borgstelling!) benoemde kerkmeester op bezoek. Hadden diens visites niet het gewenste effect dan gaven de drosten, die namens beide heren (Wisch en Bergh) de Heerlijkheid Wisch bestuurden, aan de scholtus/voogd (gerechtsdeurwaarder) van het kerspel Silvolde opdracht om nemens de kerkmeester de overtreder gerechtelijk aan te zeggen, 'te insinueren', het verbodenen binnen tien dagen 'af te schaffen'. De scholtus ging dan naar het huis van de overtreder las de inhoud van de brief (wethe) van de drost(en) aan de betrokkene voor ('voor 's hoofds insinueren') en overhandigde hem of, bij diens aanwezigheid, een van zijn huisgenoten het bevelschrift van de drost(en). Werd aan deze oproep van de hoogste instantie dan nog niet voldaan dan werd het bouwwerk op last van de drosten door bewoners van het rot (wijk; het dorp kende twee rotten) waarin het bouwwerk stond, daartoe opgeroepen (opgeboden) door de rotmeester, "geremoveerd" waarbij de kerkmeester de eerste slag gaf. Dat overkwam bijvoorbeeld Meijs (Matheus) Knoop. Meijs woonde met zijn eerste vrouw, Willemina Smits, in een huis op kerkengrond dichtbij de Lichtenbergseweg. In 1758/1759 bouwde Meijs zonder consent aan zijn huis een waskamer. Het werd door' de sterke hand geremoveert en afgebroken' (Ga 0209 297).

De namen van de pachters van de kerkengrond met vermelding van het bedrag dat ze in een bepaald jaar aan uitgang betaalden, treffen we aan in een aantal van de jaarlijkse rekeningen van de Silvoldse kerkmeesters. Blijkens die rekeningen staan er in de periode 1678-1712 op de gehele Kerkenberg, behalve het armenhuis, 18 huizen (op elke bult 9,)), waarvan vijf werden bewoond door twee gezinnen. Er wonen dus tussen 1678 en 1712 dus nog geen 120 mensen op de gehele Silvoldse Berg. Tussen 1712 en 1715 worden er aan de huidige Marktstraat 5 huizen gebouwd en aan de huidige Laan van Schuilenburg wordt 1 tabaksschuur gezet, die later wordt bewoond door twee gezinnen. Voor 1741 komen er op de oostelijke bult nog 3 woningen en 1 schuur bij. In de jaren 1741-1747 bedraagt het

totale aantal huizen (inclusief het Gasthuis) op de Kerkenberg dus 28: 16 op de westelijke en 12 op de oostelijke bult. De ruwe schets uit 1747 op pagina 8 - één huisje kan staan voor twee huizen onder één kap! - geeft wat de Kerkenberg betreft de werkelijkheid weer. Tussen 1747 en 1775 zijn er nauwelijks bouwactiviteiten op de Kerkenberg ontplooit. Het resultaat is dan: een kerkhuis 1755/1756 met daarin een bewoonde kamer, 1 huis en een paar schuurtjes.

De kerkmeestersrekeningen werden 'afgehoord' ('opgenomen en gesloten': gecontroleerd) door de al eerdergenoemde opzienders, die zich voor dit klusje blijkens de kerkmeestersrekeningen vorstelijk lieten 'belonen' en daarbij meer dan voortreffelijk werden voorzien van spijs en drank.

De kerkmeestersrekeningen over de jaren 1667-1808 bevinden zich thans in het archief van de Gemeente Wisch (AGW).

c. Het Santjen op de Berg

Hoewel we in de volgende bijdragen nog uitgebreid zullen verhalen over de huizen in het dorp Silvolde, hun bewoners en de beroepen die ze uitoefenden, maken we thans een uitzondering voor het grote gebouw dat staat afgebeeld op de schets uit 1747 op de hoek van de Markt-Terborgseweg.

1) 1678-1719

In de periode 1678-1719 woont in dit huis Henrick ten Beest/ten Beesten/Tenbeest.

Hij betaalt aan huisstedengeld 12 stuivers (AGW 1069, GA 0209 297 en 327).

2) 1718

In 1719 komt dit huis in de Silvoldse kerkmeestersrekening te staan op naam van Claas Vriesen (GA 0209 297). Waarschijnlijk heeft Claas zich al in 1717 op deze plaats gevestigd, mar heeft het transport pas in 1718 plaatsgevonden. Deze Claas Vriesen/Friesen, zoon van Steven Vriesen van 'onder Syllevold', was op 28 februari 1697 in de N.H. Kerk van Terborg getrouwd met de eveneens van 'onder

Syllevold' afkomstige Engel Borghorst, dochter van Claes Borchorst. De ze familie Vriesen is katholiek.

3) 1724

Op 25 februari 1724 leent Claas geld. Als zekerheid stelt hij zijn huis en brouwerie, gelegen op de plaats die in de wandeling 'het Santjen' wordt genoemd (GA 0209 327). Santjen is een verdietsing van het latijnse woord sanctus, hetgeen heilig betekend. In het huis van Claas Vriesen was dus 'iets heiligs' gevestigd: het Silvoldse kerkhuis. Het feit dat men deze plaats 'het Santjen' noemde, wijst niet alleen op het gegeven dat iedereen dit kerkenhuis kende en er dus niets geheimzinnigs mee was maar ook op een zekere ouderdom: het duurt vaak enige tijd voordat iets tot gewoonte wordt. Het eerste Silvoldse kerkhuis moet dateren van ruim voor 1724, mogelijk uit 1698.

Onze stelling, dat hier de r.k. kerkschuur heeft gestaan, wordt ondersteund door twee andere feiten. Vlakbij het huis van Claas Vriesen lag een hof (moestuin) die op de kaart (folio 54) in de atlas van Tengbergen uit 1742-1744 voor komt onder de letter **f** en die op folio 53 van diezelfde atlas wordt omschreven als 'het Haafken bij de Katholieke Kerke' (zie voor de kaart met daarop **f** : Kolks p. 71).

Kolks verteld op p. 68 en p. 69 dat het in 1809 nog aan oude mensen bekend was dat, voordat de (2^e) kerkschuur in 1755/1756 werd gebouwd, de katholieken hadden gekerkt in het achterhuis van Vriesen. Wat die oude mensen beweerden, is in overeenstemming met de werkelijkheid. Alleen, Kolks maakt een foutje als hij stelt dat het huis van Vriesen (en dus het eerste kerkhuis) stond op de plaats van het latere café Meijer in de Prins Bernhardstraat. Zoals we hebben gezien, woonden op die plaats in die jaren de oud-kerkmeester Gradus Westerveld en diens stiefzoon Hendrik Willem Noij. De door ons behandelde brief uit 1747 heeft Kolks waarschijnlijk over het hoofd gezien.

4) 1741-177

Claas Vriesen moet omstreeks 1735 zijn overleden. Zijn zoon Hendrik volgt hem in dit huis op. Hendrik trouwt in 1735 met Aeltjen ter Horst uit Grietenbos, in 1739 met Dersken Salminck uit Netterden en tenslotte, in 1740, met Berdina Teppers uit Dixperlo.

5) 1778

Op juni 1778 zet Hendrik op voorwaarden zijn huis, hof en schuur tussen het huis van Hermanus Venneman en Hendrik Jan Pierik over op zijn zoon Berent Vriesen, die gehuwd is met Hendrica van Bree. Het feit dat er in de akte wordt gesproken over 'de beste grote ketel', doet vermoeden dat de bierbrouwerij in 1778 nog bestaat (GA 0209 333)

6) 1783

Berent komt al spoedig in grote financiële problemen. Hij kan aan de voorwaarden (uit 1778) niet voldoen. Daarom draagt hij de goederen over aan zijn inmiddels weduwe geworden moeder, Berendina Teppers. Die verkoopt vervolgens het huis, de hof en de bank in 't Roomse Kerkhuis voor f 815.- aan Mr. H. Tengbergen. Het transport vindt plaats in 1784 (GA 0209 333).

7) 1806

Op 21 november 1896 verkoopt Tengbergen het huis, de hof en de schuur aan Maurits ten Brink (GA0209 338).

8) 1808

Op de publieke verkoop van 23 juni 1808 verkoopt Maurits ten Brink voor f 2829-16-4 aan Jan Noij: huisben hof en erve no. 59 in het dorp Silvolde aan de grote passage of hessenweg. Het aan de Silvoldse Kerk verschuldigde huisstedengeld bedraagt nog steeds (ook al in 1678) 12 stuivers (GA 0209 339). Er hebben zich dus sinds 1678 geen veranderingen aan en om dit huis voorgedaan.

Deze Jan Noij, schoolmeester in Silvolde en in 1799 gehuwd met Carolina Graal uit Emmerik, is de zoon van de Silvoldse winkelier (textiel, ijzerwaren e.d.) Gradus Noij en een achterkleinzoon van de 17^e eeuwse schoolmeester Jan Noij. Jan Noij en Carolina

Graal verkopen op 29 oktober 1808 het grote, meestal door twee gezinnen bewoonde, (voor)ouderlijk huis (vanaf kort voor 1678) in het dorp Silvolde no. 4 voor f 1200.- aan Hendrik Heijming (GA 0209 339) Pas in 1808 wordt het huis van Vriesen dus het Silvoldse meestershuis.

d. Het schutschot bij Weghorst op de Kerkenberg

Alle gronden aan de noord-, oost- en zuidkant van het dorp Silvolde tussen de huidige Terborgse- / Ulftseweg en de Berkenlaan vanaf het begin van die laan (waar de aan Schuilenburg behorende Struikberg begint) tot de in de Kreijenberg eindigende Lijkweg (nu: Roomberg en Boterweg) wordt het Silvoldse Veld of simpel het Veld genoemd.

Op dit veld staan de 18^e-eeuwse huizen van Prins Bernhardstraat (o.a. die van Lucas Pierik, Roelof Tuit, Benjamin Noiij / G. Westerfeld / H.W. Noiij, Ruben Noiij en Dorus Gras). Deze huizen zijn dus niet gebouwd op Kerkengrond, liggen niet op de Kerkenberg. Desondanks worden ze wel als in-het-dorp-liggend beschouwd. Op dit veld staat ook de 19^e-eeuwse molen van Pierik (later Willemsen / Schepop)

Behalve de Struikberg wordt ook op de Kreijenberg tot het Silvoldse Veld gerekend. Op die 'berg' - men spreekt i.p.v. op vaak van in de Kreijenberg - liggen enige boerderijen, o.a. Korentjesstede. De ligging van deze boerderij wordt ook wel aangeduid als 'op Koorentjesberg'.

De meeste inwoners van het dorp bezitten wel wat grond in dit Silvoldse veld. Breekt hun vee in dit veld uit een weiland uit (omdat bijvoorbeeld de heining niet in orde is) dan wordt dit gevangen en geschut (gestald) in het schutschot (schot: schuur) waar het tegen betaling van de kosten en een boete door de eigenaar bij de schutter kan worden opgehaald. Dit schutschot stond in het 18^e-eeuwse dorp Silvolde op de Kerkenberg bij het huis van de familie Weghorst (tussen de huidige R.K. kerk en de Lichtenbergseweg).

5. De grond van de Schuilenburg

Het gedeelte van het dorp tussen het westelijke gedeelte van de Kerkenberg en de kerkenstraat, met uitzondering natuurlijk van de kerk en het kerkhof, was grond van de Gelderse Rekenkamer. Het werd namens deze sinds 1667 door het Schuilenburgse Rentamt beheerd met als rentmeesters telgen uit het geslacht Tengbergen. Deze werden steeds voor een periode van zes jaar aangesteld en ontvingen voor hun werk een 'aardige' tractement. Dit bedroeg in 1697 al f 2500,-(!) per jaar (GA 0012 3934). De schuilenburgse grond werd meestal voor zes jaar verpacht. Het aanbrenge van getimmerte (een huis of schuur) op de gepachte grond of veranderingen daaraan vereisten de toestemming van de hoofdbewoner van het in 1535/1536 herbouwde en in 1945 verwoeste kasteel en had een aanpassing van het pachtgeld tot gevolg.

Op een enkel stukje van de Schuilenburgse gronden in het dorp Silvolde willen wij hier wijzen. Grenzend aan het kerkhof richting de Wiel ligt, omgeven door struiken (meidoorhagen?), de Toornmaat, een weiland (maat/mate komt van maaien).

In de 17^e en 18^e eeuw hebben er op de gronden van de Rekenkamer in het dorp Silvolde op enig moment maximaal acht huizen gestaan

Opmerking:

Als je de kaart van p.8 legt naast die van Kolks p.71 dan krijg je een beeld van twee delen van het dorp Silvolde tussen 1742 en 1747: De Kerkenberg (met daarbij de Prins Bernhardstraat) en de grond van de Rekenkamer.

Gegevens over het Schuilenburgse Rentamt treffen we aan in het Gelders Archief (GA) te Arnhem onder toegangsnummer 0012: Gelderse Rekenkamer, invoeringsnummers o.a. 1174, 1175 en 1176.

6. Het Pastorijenland

De naam Pastorijenland geeft aan dat deze grond in vroegere eeuwen toebehoorde aan de bewoners van de Silvolde pastorie of Wheme: de Silvolde pastoors en na 1602 de Silvolde predikanten. Dit deel van het dorp Silvolde was een gedeelte van het pastorijengoed, waartoe ook huissteden, kampjes, weilandjes en hofkes elders in de kerspel behoorden. Van heel dit pastorijenengoed werd slechts een gedeelte bewerkt door de pastoors en de predikanten; het meeste werd verpacht.

Kort na de overgang komt dit pastorijengoed in het bezit van de Staten van het Kwartier van Zutphen (GA 0005 402). De vraag is dan natuurlijk wie voor ehn eigenaar van dit goed is geweest. Op basis van een aantal archiefstukken krijgen we de indruk dat omstreeks het midden van de 16^e eeuw dit goed, en daarmee ook de Silvolde kerk, in bezit is gekomen van klooster Bethlehem bij Gaanderen en dat dit bezit bij de Overgang als geestelijk goed in handen is gevallen van de Staten van het Kwartier van Zutphen. Op deze kwestie hopen we te zijner tijd terug te komen.

Voor 1740 staan er in dit deel van het dorp Silvolde 8 huizen:

- In de kerkenstraat, beginnend bij groenteboer Mulder en eindigend bij de nieuwe weem, staan 3 huizen;
- Aan de Ulftseweg, beginnend bij het huis naast groenteboer Mulder en eindigend bij de parkeerplaats bij de weem, staan drie huizen,
 waarvan er twee dateren van (voor) 1670 (GA AKV 585).
- Tussen de parkeerplaatsen en de plaats waar eertijds Foto Fischer was gevestigd, staan twee huizen:
 1 aan de Ulftseweg en 1 een eindje daarachter richting de Wiel.

7. Het land van de Kosterij

In 1828 blijkt het land van de Kosterij te bestaan uit een blok waarop de H. Hartschool heeft gestaan plus de huizen aan de Ulftseweg in het verlengde van dit schoolgebouw. Hoe het stuk waarop in de 19^e eeuw het kloostercomplex St. Clara verrees, heette, is mij n(nog) niet bekend. Dit (onbekende) stuk is aanzienlijk hoger geweest. Kolks deelt op p.15 mede dat voor de bouw van het St. Claraklooster in 1868 2500 karren zand zijn weggereden.

Op dit stuk hebben in de 17^e en 18^e eeuw drie huizen gestaan. De bekendste daarvan was de bierbrouwerij, jeneverstokerij, herberg en kruidenierswinkel van eerst Wessel Wolters en vanaf 1725 van de familie Gras onder de naam 'de Swaan', die ongeveer stond op de plaats van de latere kleuterschool, gebeurde nog wel eens wat. Zo bijvoorbeeld in 1712: 'op een vastelaevont heft Wielm Smitt een steck gekregen ijn het dansen van Wander heijdekamp' en uit datzelfde jaar vernemen we dat 'de zoon van Jan Cleyne Croese heft de de geise gesneden en eerst hebben sij seych (Jan Kleyne Croese en Wessel Lubbers) yn de swaene geslaghen' (GA 0209 228). Aan de zondagsheiligingen hielden ze zich in de 'de Swaan' ook niet altijd. In november 1750 ging de drost daartegen weer eens optreden. Hendrik Spijk, Garret Overkamp en Derk Gras waren de klos. De laatste had '...op zondag 15 november 1750 Zijnde Sondag binnen Silvolde oopentlijk herberge gehouden gelaagen geset en verscheijdene mensen met genever en bier tot dronkens toe beschonken heeft...' (GA 0209 200).

Het gebied tussen het Land van de Kosterij en de huidige weg de Roomberg (in 1832 nog een gedeelte van de lijkweg) werd gerekend tot het Sillevoldse Veld. Bij die kijweg (al in 1604 genoemd) begint, richting Bonte Brugge, de Room- of Rouwenbergh.

8. De wegen in het dorp Silvolde

a. De huidige Ulftseweg, een eeuwenoude zandweg, komt onder verschillende benamingen voor: de grote passagie, de hessenweg, de gemene wegh, de gemene strate, de

(gemene) landstrate, de heelwegh, de Groten Weg en en de weg van Sillevolden naar Gendringen.

Het woord gemeen betekent gemeenschappelijk, openbaar. Deze openbare wegen werden door de gemeenschap onderhouden. Elk jaar moest van bijna elk gebouw in de kerspel Silvolde iemand met paard en wagen of met de schop of de zeis (de kerspel had 9 grasmaijers) aantreden om een dag aan deze wegen te werken (GA 0443 27). Het zuidelijke deel van de landstraat, van het einde van het dorp tot aan de Lijkweg (de huidige Boterweg / Roomberg), wordt vaak aangeduid met de weg van Silvolde na de romberg en de wegh na de Lichtenberg.

Die hoofdweg door het dorp Silvolde was hoger dan thans het geval is en liep, ter hoogte van de huidige Bosstraat steil omlaag. In de 19^e eeuw is deze weg ter hoogte van de huidige Markt verlaagd en is de helling afgevlakt (Kolks p.,109, 211 t/m 215). Hoe steil het daar was en de gevolgen die dat bij regen had voor iemand die in het 'gat'bij die weg woonde, blijkt uit een brief uit 1801 van Willem Pierik, die woonde op de plaats waar later café Harbers (nu Harbershoek) was gevestigd: '...huis en schuur in dorp Silvolde staande aan den afloop van den groten weg of landspassagie, en op zijde, en van agteren tegen de hoogte van den Berg bij veel regen en nat weer, het gehele jaar door is geëxponeerd aan een menigte van water, dat van de hoogte afloopt en aldaar vergadert, daarenboven wegens het water van de put mestvaalt, 't welk zig niet kan ontlasten, de situatie bij 't huis dikwijls zeer onaangenaam en de gemene Passage onbruikbaar maakt...' (GA 0209 336).

b. Het gedeelte van de huidige Kerkenstraat beneden de Ulftseweg heet in de stukken vaak de gemeyne wegh na de wheme. Voor1700 staat aan deze weg slechts één huis: dat van Wessel Vriesen (nu groentezaak Mulder). Iets verder de straat in ligt de oude whemestede, het restant van de voormalige pastorie, en, door de bocht heen de nieuwe wheme.

c. Over de huidige Markt lopen al voor 1700 twee gemene wegen, aan weerszijden van de daar gevestigde bierbrouwerij, naar beneden. Zij komen samen in de huidige Marktstraat. Vandaar kan men de Landstraat en de Voerweg door het Terborgseveld bereiken.

d. Over de Lichtenbergseweg en de huidige Prins Bernhardstraat valt nauwelijks iets te vertellen. Wilde men de ligging van een huis aan deze wegen nader preciseren dan zei men bijvoorbeeld 'de gemene weg aan de Berg', 'aan de gemene weg omtrent bij het armenhuis (Gasthuis, Provisorie, Diaconie)', naast den kerckhoff aan de gemene weg', en 'tussen den kerckhoff en den gemeenen wegh'.

9. Huizenbouw

In de 18^e eeuw was het dorp Silvolde nog geheel agrarisch: landbouw was voor de meeste mensen het hoofd middel van bestaan. Daarnaast ontplooiden ze ook andere activiteiten: ze oefenden een beroep uit (smid, timmerman, klompenmaker (vast of mobiel, kapper, bakker, kuiper, schilder, kleermaker (vast of mobiel), glaszetter, metselaar, leerlooier, hamaker, schoenmaker, schoolmeester, bierbrouwer, jeneverstoker, houtschoolbrander, eekschiller, tapten alcoholische dranken, dreven een winkel (in kruidenierswaren, textiel, ijzerwaren, gereedschappen) , verhuurden kamers, hadden kostgangers, vervoerden goederen of waren koopman (m.n. hout, houtschool, eek en tabak). De Silvoldse middenstand ontstond door de vraag uit de markt, i.c. de bewoners van het dorp en de kerspel. Dat proces is begonnen in de tweede helft van de 17^e eeuw. Het waren overigens bijna alle kleine middenstandertjes die met pijn en moeite - bij menigeen stond geregeld de peinder (gerechtsdeurwaarder) op de stoep - het hoofd boven water probeerden te houden. Slechts een enkeling had succes en werd puissant rijk.

Op basis van het voorgaande is het niet verwonderlijk dat de huizen in het dorp in de 17^e en 18^e eeuw boerderijtjes zijn, waarin plaats was ingeruimd voor de broodnodige nevenactiviteiten. Aan de hand van met name

18^e eeuwse magescheiden (boedelscheidingen) kunnen we ons een beeld vormen van deze huizen.

- a. De huizen bestaan uit een kelder (met raam), een woonkeuken, een opkamer (achter de schoorsteen, boven de kelder), een deel, een of meerdere zolderkamers en een zolder boven de deel.
- b. Boven de opkamer en de keuken bevindt zich een zolder, die vaan in gebruik is als slaapkamer. Het is er lekker warm omdat de schoorsteen daar vanaf de keuken doorheen loopt naar het schuine dak. De buitenkant van deze zolder, aan de voorkant van het huis, bestaat uit planken.
- c. De overige muren van het huis zijn opgetrokken uit baksteen
- d. Het dak boven de zolderkamer(s) en de deel is gedekt met pannen. Een regengoot ontbreekt.
- e. De zolder op de deel heeft als vloer losliggende dennestammetjes (slieten). In deze zolder bevindt zich vlak bij de deeldeur, die in Silvolde bansdeur wordt genoemd, het haakgat. Men rijdt de wagen met hooi de deel op tot onder dit haakgat en via dit gat wordt het hooi dan op de zolder opgeslagen.
- f. Op de deel vinden we verder de varkens-, koeien- en paardenstal.
- g. Een gedeelte van de deel, bij een paar grote ramen, is later (na 1750) vaak ingericht als washuis. De waskuip staat op schragen en men gebruikt waszeep.
- h. In Silvolde werden de deeldeuren (bansdeuren) in de tweede helft van de 18^e eeuw volgens bestek geleverd door de timmerlieden Frderik en Garret Heesen en Jan Colenbrander. In die deeldeuren zit een vrij groot raam (GA 0209 297)
- i. Onder de kamer in het voorhuis bevindt zich de kelder. Daarin bevindt zich de kelder. Daarin bevinden zich o.a. de boter- en bonentonnen en het sourkoolvat.
- j. De vloeren zin van leem. Ze worden regelmatig geëgaliseerd.

- k.** De huizen hebben vensters met glazen ramen (serie kleine raampjes).
- l.** Bij het huis ligt de vaalt.
- m.** Bij de huizen is bijna altijd een hof (haefke) aanwezig, die gebruikt wordt als groentetuin en erf. Om de hof staat een heg of een hekwerk, where genoemd.

Op een tweetal aspecten van deze huizen gaan we wat nader in: de schoorsteen en de ramen.

a. De ramen

De ramen weren met kalk vastgezet. Bij storm vlogen ze er dan ook gemakkelijk uit. De glazenmaker Hendrik Ovink, sinds 1728 in de Marktstraat gevestigd, had er dan ook heel wat werk aan. Maar niet alleen de storm bezorgde hem werk. Zo lezen we in een stuk uit 1771 dat de commies F.H. Bevermeijer ten huize van de tapper Derk Overkamp (in de Kerkenstraat) aan Dorus Vriesen weigert een pas of volgbrief van enige koebeesten af te geven, waarop Dorus '...op een insolente en brutale wijze met een grote Drift en furie op comparant is aangevallen hem geslagen en zodanig op de Borst gestoten heeft dat agter over is gevallen en de glazen dat eenige ruiten in 't glas van de keuken van D. Overkamp gebroken zijn, (GA 0209 ?).

b. De schoorstenen

Of men nu arm of rijk was, een groot of een klein huis bezat, elk huis in het dorp Silvolde bezat in de 18^e eeuw een schoorsteen. En die moest goed onderhouden worden om brand te voorkomen. De volgende voorbeelden laten zien welk belang men daaraan hechtte.

- In 1760 verkoopt Jantje Meijnen, 2^e echtgenote en nu weduwe van Jan Hueninck, haar huis (de helft van een dubbel) naast Dersken Weghorst (sinds 1742 weduwe van smid Wessel Kremer) in de Marktstraat aan Antoni Creemer. Zelf houdt ze de halve camer en de zolder daarboven. De

schoorsteen moet gerepareerd worden. Zolang dat niet is gebeurd, zo luidt een verkoopvoorwaarde, zal ze blijven wonen op de keuken (GA 0209 330).

- In 1796 wonen de smid Gradus Leeuwe en de timmerman Hendrik Zwietering naast elkaar onder één dak. Elk bezit de helft van het huis. Het huis verkeert in een slechte staat. Er is zelfs sprake van instortings - en brandgevaar. Leeuwe wil gaan repareren. Van timmerbazen J.B. Mey en W. Luymes heeft hij al een offerte. Maar Zwietering weigert mee te doen. Daarop sleept Gradus hem voor het gerecht (GA 0209 352).

10. Gemeenschappelijke Waterputten

Sommige huizen in het dorp hadden een eigen waterput. De meeste inwoners van het dorp waren echter aangewezen op een buurtput. Zo'n put was het gemeenschappelijk bezit van een aantal woningbezitters, de buurt. Bij de verkoop van een huis was 'de gerechtigheijt aen een putte' vaak inbegrepen (GA 0209 350). De oudste buurtput is ongetwijfeld die bij het kerkhof (achter 'Herberg Jan') geweest.

Verder hebben er putten gestaan bij het Gasthuis, vooraan in het Kraaienbos (bij het Pomphuis van heemkundige vereniging Old Sillevold), achter het huis van Pierik (later Harbers) en tegenover de oprit naar de wehme. Mogelijk heeft er ook één gestaan een eindje de huidige Prins Bernhardstraat in.

In de 19e eeuw zijn deze putten, die alle op een bepaalde hoogte in het dorp liggen en daarom niet zo diep zijn geweest, omgebouwd tot dorpspompen (zie Kolks p.110,116,119,133,174,215,269 (?)). Voor de archeologen onder ons zijn de plaatsen waar de putten hebben gestaan ideale plekken om eens wat bodemonderzoek te verrichten: duidelijk te bepalen plaatsen, een klein onderzoeksterrein en een grote kans op snelle resultaten: huishoudelijke spullen uit een ver verleden. Bij de buurtputten werd zeker voor 1750, ook vaak de was gedaan. Het afvalwater liet men gewoon

weglopen. Dat kwam dan bijvoorbeeld terecht op het kerkhof en dat leidde dan nogal eens tot irritaties bij het kerkvolk dat over de dodenakker lopend ter kerke moest.

Nu was niet alleen dit waswater oorzaak van die kwaaië koppen. Ook de bierbrouwers uit 'de Swaan' en, sinds 1725, de jeneverstoker 'aan den kerckhof daar de Roskamp uithangt' (GA 0209 327) loosden hun afvalwater op de Ulftseweg en ook dit kwam vandaar met bakken op de godsakker terecht (GA 0209 204). Overigens zij hier al opgemerkt dat de (zuidelijke) helft van het huis waarin eertijds gedurende 10-20 jaar de jeneverstokerij was gevestigd, op 31 juli 1775 werd verkocht aan de N.H. Kerk met als doel: '...zullende strekken tot een schoolhuis in Silvolde' (GA 0209 348)

In dit artikel komen enige dialectwoorden voor.

Deze verklaren wij hieronder m.b.v. het 'Etymologisch dialect-woordenboek' van Prof. dr. A. A. Weijnen (Den Haag 2003).

Bansdeur; Het woord bans is verwant aan het zuidhollandse boes (koestal) en het gotische woord bantst (schuur). Het is ook verwant aan binden (vlechten). De bansdeur was dus de schuur- of koestaldeur die oorspronkelijk bestond uit vlechtwerk.

Drift; Het woord drift is verwant aan het woord drijven (van vee) en heeft de betekenis van kudde.

Sliet, slete; Hout voor afsluiting. Het woord is mogelijk verwant aan het woord schlieszen (sluiten)

Weem; Het woord weem is afgeleid van wedem (bruidsschat). De betekenis-ontwikkeling is als volgt: van bruidsschat naar hoeve en tot ambtswoning van de bedienaar van de kerk (pastorie).

Weer; Heg, dam, wal, omheining. Het woord is verwant met weren (tegenhouden).

Wiel; Waterpoel, draaikolk. Het woord is verwant aan welle (golf) en woelen (draaien, wentelen).

OORLOGSHERINNERINGEN UIT SILVOLDE

Door H.G.A. Starink

Kwartierambt

Toen in september 1944 de geallieerde legers een geslaagde landing hadden uitgevoerd in Normandië en daar een stevig bruggenhoofd hadden gevestigd was te voorzien dat het Duitse leger verder zou worden teruggedrongen en bij het terugtrekken achterliggend land zou bezetten en ook wij nog wel eens bezetting konden verwachten van het Duitse leger , waarvan wij tot dan toe na de inval op 10 mei 1940 en de doortocht naar het westen nog niet veel hadden gemerkt.

Behalve dan de van hogerhandgenomen maatregelen , zoals de gedwongen tewerkstelling in Duitsland en het zogenaamde schansen , wat betekende dat er elke dag met een groep mannen gewerkt moest worden voor het Duitse leger aan loopgraven of stellingen maken voor luchtafweergeschut.

Maar met een bezetting zou daar ook nog bijkomen het huisvesten van het Duitse leger met alle gevolgen voor de hier wonende bevolking.

Burgemeester Boot wilde dit ook graag met zo weinig mogelijk overlast voor de bevolking regelen en vroeg mij hierbij op te treden als kwartiermeester. Hij zei er wel bij dat dit misschien niet het prettigste werk was , maar als ik opdrachten kreeg die tegen mijn geweten waren , ik dan maar moest onderduiken, wat hij zoals later bleek ook zelf heeft gedaan. Ik heb toen maar toegestemd en zo ben ik er ingerold. Ik was inmiddels verhuisd van de Marktstraat naar de bovenwoning boven het Arbeidsbureau op de hoek van de Kerkenstraat en de Ulftseweg waar nu nog groentezaak Mulder is gevestigd.

Ik ben begonnen me te installeren op het bureau van de Rijkspolitie , destijds de eerste woning in de Tuinstraat in Terborg. Korstanje was daar de groepscommandant en verder was er wachtmeester Fel. De eerste dagen was het rustig ,geen Duitser te zien. Tot op een avond dat ik daar op het bureau zat met Korstanje we in de verte lawaai hoorden.

Het kwam van de kant van Silvolde en we gingen naar de Rijksweg bij de Roode Leeuw. Het bleek een pantsercolonne te zijn die vanaf Silvolde kwam aanrijden. Korstanje en ik gingen uit veiligheids-overwegingen maar bij het postkantoor achter een muur staan en zagen een zestal pantsertanks met hele kleine afgeschermdde lichtjes voorbij rijden. Later bleek toen ik weer in Silvolde kwam dat zij daar bij café Harbers een hoek uit de muur hadden gereden. Thuis werkte ik plannen uit voor het geval Silvolde moest evacueren.

Evacu 's

Ik kreeg daar een telefoontje van het gemeentehuis dat er 800 evacu 's vanaf 's-Heerenberg naar Silvolde onderweg waren en ik moest maar maatregelen treffen om die groep 's avonds op te vangen en onderdak te brengen. Goede raad was duur, ik zat alleen en had niets. Ik heb toen de EHBO-ploeg van de Luchtbescherming maar opgeroepen en met hen overlegd wat te doen. We besloten de meisjesschool van St. Clara te vorderen en daar een paar lokalen van te ontruimen voor de eerste huisvesting van de evacu 's. De banken werden er uit gehaald en bij de boeren stro gehaald. Dit werd in 2 lokalen gelegd achter steigerplanken ; 1 lokaal voor de mannen , 1 lokaal voor de vrouwen en kinderen en verder 1 lokaal om overdag te verblijven. Wat de voeding betreft schakelden we de Boterfabriek 'De Eendracht' in. Die was aangewezen als noodkeuken en zou als zodanig bevoorraad worden. Men had daar echter niets anders als een bus stroop en een zak meel gekregen. Daarvan kon men alleen karnemelkse pap koken, zodat de mensen als ze 's avonds kwamen in elk geval wat warmes konden krijgen. Gelukkig kwam er 's avonds een veel kleiner aantal als opgegeven was. De meesten waren onderweg vanaf 's Heerenberg bij boeren en bekenden blijven hangen en hadden daar al onderdak gevonden. Er was ook een boerenwagen bij vol goederen die men nog van thuis had meegenomen. Die werd achter mijn woning in de schuur van Kemperman, die we inmiddels daarvoor gevorderd hadden, voorlopig gestald om de andere dag definitief onderdak te krijgen.

De dagen daarna bleven de evacu 's echter maar komen, n.l. uit Groesbeek en omgeving en later ook uit Millingen en Groessen.

Organisatie

Door de grote aantallen die bij boeren in schuren en stallen moesten worden ondergebracht moest de voeding centraal geregeld worden door ons. We haalden daarom aardappels en groente , vooral kool op en via de plaatselijke bureauhouder werd een boer aangewezen die een varken moest leveren dat geslacht werd en het vlees in de grote ketels werd meegekookt.

Toen het eenmaal liep met de noodkeuken was inmiddels de distributie van het eten ook geregeld. Elke avond kwamen de helpers op het kantoor met de aantallen evacu 's, die bij de verschillende adressen waren ondergebracht. Dit werd dan doorgegeven aan de noodkeuken, zodat men wist voor hoeveel personen men de volgende dag moest koken. Het eten werd in kleine en grote gamellen en pannen rondgebracht met bakfiets, transportfiets of paard en kar. Ook de bakkers werden ingeschakeld voor het bakken van het brood, waarvoor men extra meel kreeg. Voor de distributie was een speciale ploeg geformeerd die ook voor de aanvoer van de ingredi nten zorgde. We hadden zo een E.H.B.O.ploeg voor de medische en hygi nische zaken, een voedingsploeg voor de aan- en afvoer van voeding en een huisvestingsploeg die onderdak zocht voor de vele evacu 's die nog steeds naar ons toekwamen. De E.H.B.O.ploeg stond onder leiding van C.Pain en B.ter Steeg en kon rekenen op hulp en steun van Dr. Ris. De voedingsploeg werd geleid door Th.Gerritsen ; de huisvestingsploeg regelde ikzelf, omdat dit door elkaar moest lopen met de inkwartiering van de militairen en de onderbrenging van de onderduikers. Verder werkte voor de administratie mej. W. Kummeling nog mee, die dagelijks op ons bureau zat, dat inmiddels was uitgebreid tot 2 kamers, omdat het Arbeidsbureau aan 1 vertrek genoeg bleek te hebben.

Luchtbescherming

Toen de evacuatie begon heb ik Terborg voor de inkwartiering van de Duitse militairen moeten afstoten

want dat was teveel werk en ik kon in Silvolde ook niet gemist worden. Ik was n.l. de enigste gemeenteambtenaar die in Silvolde woonde. Daar kwam nog bij dat ik de leiding kreeg van de plaatselijke luchtbescherming en soms hele nachten in touw was.

Als ik 's nachts vliegmaachines hoorde, stond ik op en trok een broek en trui over m'n pyjama en een leren jas aan, waarna ik op de hoek van de Ulftseweg-Kerkenstraat ging kijken en luisteren. Als de toestand naar mijn idee te gevaarlijk was blies ik op een fluitje, als sein voor de luchtwacht boven in de toren van de St.Mauritiuskerk dat men luchtalarm moest geven. De verschillende onderdelen van de Luchtbescherming moesten zich dan bij mij melden en paraat blijven voor het geval ze ergens ingezet moesten worden. Als het gevaar weer geweken was, blies ik opnieuw op mijn fluitje en lieten de mannen in de toren de sirene horen, ten teken dat het weer veilig was.

De Ortscommandant

Met de bezettende macht had ik een goede verstandhouding, dit omdat ik meestal wel aan hun wensen kon voldoen, wat betreft de inkwartiering. Het was op het laatst zelfs zo dat ik de Ortscommandant bij mij in huis een kamer gaf en zodoende nogal wat voorrechten voor de burgerij kreeg, zoals bij de verstrekking van de zogenaamde 'Ausweisen'. Zo'n Ausweis gaf je een bepaalde bewegingsvrijheid en stelde je vrij van Arbeidsinzet voor de Duitsers. De Ortscommandant zei tegen mij: "Ik ken de mensen hier niet, wil jij de aanvragen ontvangen en aanhoren en als de verzoeken gerechtvaardigd zijn, dan kom je naar boven en krijgen ze een Ausweis." Ik heb toen bij drukkerij Berkelder in Terborg een flink aantal Ausweisen laten drukken, zodat ik iedereen die bij me kwam van een Ausweis kon voorzien; niemand werd meer afgewezen, behalve NSB-ers!

Natuurlijk had ikzelf ook een bewijs dat ik me dag en nacht op straat mocht bevinden, wat o.a. heel gemakkelijk was als ik 's avonds nog melk voor mijn

gezin moest halen bij een bevriende boer. Ik had ook nog een bewijs dat mijn fiets niet in beslag genomen mocht worden.

Het bureau van de Ortscommandant was gevestigd in de villa van G. Kemperman aan de Terborgseweg. Als er problemen waren kon ik altijd zo bij hem naar binnen lopen.

In die dagen waren er heel wat Duitse militairen in Silvolde ingekwartierd. Zo was de Jongensschool helemaal door de Wehrmacht bezet, het Jeugdgebouw van de N.H. gemeente door de transporttroepen en de Openbare School door de Feldpolizei, terwijl de R.K. Kleuterschool aan de Kerkenstraat als Krankengebouw functioneerde.

Duitse deserteurs

Twee Duitse soldaten zijn in Silvolde gedeserteerd. Dat was gevaarlijk voor hen en voor ons! Ze moesten aan burgerkleding en aan een onderduikadres geholpen worden. Hun uniform en bewapening moest verdonkeremaand worden. Dat ging dan als volgt: Ik kreeg van kapelaan Colet bericht dat er 's avonds een grote jute zak op een bepaalde plaats achter de heg zou staan. Ik ging er dan na acht uur met een grote cape om naar toe en wong de zak onder de cape. De uniformen bewaarde ik bij mij op zolder en de wapens gingen naar de geheime wapenopslagplaats van de ondergrondse, bij G. te Mebel aan de Munstermanstraat, waar men onder een kippenhok een wapenkeldertje had gemaakt. Daar werden ook de wapens opgeborgen die we in handen kregen van de wapendroppings die de geallieerde vliegers boven de Vennebulten uitvoerden.

Krankenrevier

Toen de Ortscommandant bij mij thuis vertrok heb ik de Stabartz van het Krankengebouw de vertrekken aangeboden, op welk aanbod hij ook in ging. Dat was een Oostenrijker, die met de hele oorlog niets aan de pet had. Hij luisterde elke morgen onder de toren van de R.K.kerk naar de Engelse zender en kwam mij dan het nieuws vertellen! Zodoende bleef ik goed op de hoogte van de krijgsverrichtingen. Hij keurde ook iedereen af

die voor een keuring voor de Arbeidsinzet bij hem kwam. Onze kinderen liepen ook geregeld bij het Krankenrevier naar binnen en kregen dan wel eens een doosje medicijnen/pijnstillers mee. Die brachten we dan naar dokter Ris, die er heel blij mee was, omdat hij die niet meer kon krijgen.

Op een zekere dag werd ik naar het Krankenrevier Geroepen. Op de Zeddamsesweg nabij de steenfabriek hadden de Engelse Jabo's een Duitse auto beschoten en was ook een burger gedood, waarvan het stoffelijk overschot naar het Krankenrevier alhier gebracht was. Mij werd opgedragen om voor de opbaring zorg te dragen. Ik kende de man niet, maar zag aan het speldje dat hij droeg dat hij een NSB-er was. In een kleine zakagenda in zijn jaszak las ik de namen Olthof en Borculo. Ik belde dit naar het gemeentehuis door en kreeg even later te horen dat het de burgemeester van Borculo was. Ik zou hem maar opgaren en dan werd hij later wel opgehaald. Met Pain heb ik toen overlegd dat hij bij een familie in het dorp zou vragen of we de overledene daar mochten opbaren. Dat was goed, de voorkamer werd ontruimd en er werden zwarte doeken opgehangen, zodat het een echte rouwkamer werd. We hebben het stoffelijk overschot gekist en midden in de kamer opgesteld, met een landwachter in uniform op elke hoek als dodenwacht. 's Middags kwam burgemeester Boll(NSB-burgemeester nadat burgemeester Boot was ondergedoken) polshoogte nemen en was zeer vereerd dat wij dit zo mooi geregeld hadden.

Burgemeester Boll

Ik dacht dat ik vervolgens wel een potje zou kunnen breken bij burgemeester Boll, maar dat viel tegen. Dat bleek een tijdje later toen alle mannen tussen 16 en 60 jaar zich in Terborg bij het spoorstation moesten melden en mij werd opgedragen de namen van de opgekomenen te noteren, maar ik ben er niet naar toe gegaan. 's Middags belde burgemeester Boll me op en vroeg waarom ik niet aan het spoorstation was geweest. Ik zei hem dat ik hier in Silvolde veel te druk was en bovendien dat ik dat werk niet deed. Toen was de boot aan en werd ik voor een werkweigeraar uitgemaakt. Ik heb

daarna wel even mijn onderduikadres gewaarschuwd dat ik binnenkort misschien bij hen zou aankloppen, maar het liep gelukkig met een sisser af; ik heb niet hoeven te duiken.

Bij de komst van de eerste evacu e's was ik ook nog bezig met de evacuatieplannen voor de bevolking van Silvolde, voor het geval dit noodzakelijk zou blijken in verband met de oorlogshandelingen. Ik had het dorp en het buitengebied in wijken ingedeeld en voor elke wijk een wijkhoofd met een assistent uitgekozen. Om het gebied met de betreffende persoon te bespreken had ik hen uitgenodigd voor een bespreking in de vergaderzaal van de boterfabriek 'De Eendracht'. Toen we daar bezig waren kwam ineens burgemeester Boll binnen in vol ornaat van NSB-leider! Hij bekeek de plannen en luisterde naar de uitleg en was vol lof over de opzet. Hij informeerde ook nog naar de voeding van de evacu e's en bood mij vorderingsbewijzen aan, maar ik heb hem duidelijk gemaakt dat we die niet nodig hadden, daar we de benodigde producten geheel op vrijwillige basis konden verkrijgen.

Driewielige bakfiets

We hadden de beschikking over een driewielige bakfiets die we gebruikten voor de aanvoer van de grondstoffen en het rondbrengen van het eten naar de evacuatieadressen. B. Schreur reed dagelijks met die bakfiets heen en weer; hij heeft er zelf een keer een hoog zwangere vrouw mee naar het St. Antonia Ziekenhuis in Terborg gebracht. Het was de hoogste tijd, want in de hal van het ziekenhuis werd de baby al geboren... Een ander veel gebruikt vervoermiddel was de oude broodwagen van bakker Heijming aan de Rijksweg. Met een snel paard er voor en getooid met de Rode-Kruisvlag, vervoerden we daarmee onze zieken naar b.v. Zutphen of het Noodziekenhuis in Harreveld.

Vanwege het gevaar van de beschietingen door de Engelse Jabo's werden onze tochten bij voorkeur 's nachts gemaakt. Op een bepaald moment ontzagen de Engelsen zelfs de brandweerauto niet en schoten die tussen Silvolde en Terborg van de weg.

Engelse Jabo's

Als de Engelsen ergens de aanwezigheid van Duitse militairen vermoedden, dan was het ook raak. Zo is de boerderij van het echtpaar Tangelder-Heijming in de Kroezenhoek in brand geschoten, waarbij Tangelder en zijn vrouw om het leven kwamen. Toen ik hoorde dat de boerderij in brand stond, ben ik er heen gegaan en zag toevallig dat twee Duitse soldaten een paard uit de wei aan de Lange Dijk haalden. Ik ben er naar toe gegaan en heb hun gevraagd wie er toestemming had gegeven voor hun handeling. Ze zeiden dat ze het paard voor hun commandant moesten halen, waarop ik hen vroeg wie hun commandant was en wat hun eenheidsnummer was, maar daar wilden ze niet op antwoorden. Toen ik bleef aandringen en een paar eenheidsnummers noemde, krabbelden ze terug, waarop ik hen gebod het paard weer in de wei te jagen, wat ze ook deden en weer afdropen.

Wat me heel sterk heeft aangegrepen is de dood van de heer J. Siebelink, hoofd van de Openbare School aan de Prins Bernhardstraat. Hij stond in de tuin naar de overtrekkende vliegtuigen te kijken toen hem een granaatscherf trof en een grote wond in de lies veroorzaakte. We hebben hem ter plaatse op een luik gelegd en om beurten getracht met onze vuisten de bloedaders dicht te drukken en het bloeden te stelpen, maar helaas zonder resultaat. De heer Siebelink heeft in zijn tuin afscheid van zijn vrouw en kinderen genomen en is vervolgens bij zijn volle verstand gestorven.

Bevrijding

Mijn schoonmoeder, die bij ons inwoonde, is het laatste uur voor de bevrijding nog door een granaatscherf getroffen en ten gevolge daarvan overleden.

Ze stond in de gang voor de kelderdeur en wilde twee van onze kinderen naar beneden brengen toen ze geraakt werd. De granaat kwam bij de achterbuurman op de schoorsteen terecht en vloog daarna bij ons de gang in,

ketste af op de muur en veranderde daardoor van richting en trof mijn schoonmoeder in het been. De granaat had haar vlak onder haar linkerknie getroffen, ten gevolge waarvan het been er bijna af was. Vanwege het nog bestaande gevaar heb ik haar zo snel mogelijk naar de kelder gedragen en geprobeerd het bloeden te stelpen. Onderwijl is mijn vrouw hulp gaan zoeken, maar vanwege de hevige beschietingen was er niemand op straat. Gelukkig hoorde Broer Huls haar roepen en die heeft haar, onder de beschietingen door, naar het Noodziekenhuis St. Clara gebracht, waar men alles in het werk gesteld heeft haar te redden. Het heeft niet mogen baten; een uur na de komst van de Tommies is ze overleden. Bij de begrafenis is ze naar het kerkhof gedragen, omdat de lijkwagen verbrand was, in de schuur van Semmelink op Hommelink.

Na de oorlog zijn de wapens van de ondergrondse onder de leden van de NBS (Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten) verdeeld. Ik heb toen ook nog een paar dagen met een revolver gelopen, maar de gang van zaken na de bevrijding stuitte verschillende onzer dermate tegen de borst dat we al snel van deelname aan de activiteiten van de NBS afzagen. R. Miedema, Th. Gerritsen en ik hebben onze wapens ingeleverd en hebben zo gauw mogelijk ons gewone werk weer opgepakt. We meenden onze plicht gedaan te hebben en daarmee was de kous af.

De heemkundige vereniging "Old Sillevold"
dankt onderstaande bedrijven en organisaties
voor hun financiële ondersteuning.

AUTOBEDRIJF MAZDA TE KAAT

AUTOMOBIELBEDRIJF TEN HAVE

BOUWBEDRIJF LANKVELD

GORDIJNENPUNT HANS VAN DEN HURK

HECOSYS COMPUTERS

INSTROMET

JAARTSVELD WEGENBOUW BV

LOVINK TERBORG

NOTARISKANTOOR MUIJSERS

RABOBANK GAANDEREN - SILVOLDE

WINKELHORST LEDERMODE